

ОБ'ЄКТИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ

У статті розглядаються методологічні аспекти використання та оцінки інтелектуальної власності на прикладі програмних продуктів інформаційних систем.

Ключові слова: програмний продукт, об'єкт інтелектуальної власності, нематеріальні активи, оцінка інтелектуальної власності.

Постановка проблеми. В умовах зростаючої конкуренції активна інноваційна діяльність на підприємствах дедалі більше визначає успіх підприємницької діяльності. Нові ідеї і продукти, нові технології та організаційні рішення виводять підприємства з кризових ситуацій і гарантують їм фінансову стабільність за рахунок збільшення обсягів виробництва, реалізації і прибутку, підвищення продуктивності праці, зниження фондомісткості, прискорення обігу вкладеного капіталу. Потреба у постійному оновленні асортименту продукції, що виготовляється, і технологій її виробництва змушує включати наукові й проектні розробки в систему діяльності підприємств і фірм, орієнтуючи їх на прискорення інноваційних процесів.

Програмний продукт (ПП) - один з результатів інтелектуальної праці, яка може використовуватися в господарсько-фінансовій діяльності підприємства як нематеріальні активи.

Якщо основним джерелом поповнення поточних активів є прибуток, то гранична дохідність нематеріальних активів повинна бути такою, щоб не допустити покриття фінансово-експлуатаційної потреби підприємства в обігових коштах позиковим капіталом, збільшення частки якого створює

фінансову напругу і викликає труднощі у фінансуванні поточної діяльності підприємства. Тому доцільність вкладення капіталу в нематеріальні активи, а саме, об'єкти інтелектуальної власності, повинна розглядатися з позиції їх впливу на фінансовий стан і фінансові результати діяльності підприємства. У зв'язку з цим дослідження питань, пов'язаних з використанням та оцінкою об'єктів інтелектуальної власності обумовило їх актуальність.

Аналіз публікацій. Наукові публікації вітчизняних учених Маклакова С.В. [1], Нетреби І.О.[2], Шульги С.Н. [3] присвячені питанням використання та оцінки об'єктів інтелектуальної власності, внесення права на використовування програмного продукту інформаційних систем в статутний капітал підприємства. Проте замало досліджень і публікацій щодо методів оцінки об'єктів інтелектуальної власності в залежності від мети призначення.

Мета статті. Виявлення особливостей використання та оцінки такого виду нематеріальних активів, як об'єкти інтелектуальної власності з метою удосконалення методологічних і правових засад застосування програмних продуктів інформаційних систем.

Виклад основного матеріалу. Об'єкти інтелектуальної власності є нематеріальними активами підприємства. До нематеріальних активів відносять цінності, що мають вартісну оцінку і при цьому не є фізичними об'єктами.

Нематеріальні активи — це винаходи, корисні моделі, промислові зразки, товарні знаки, матеріальним вираженням прав на який є документи виключного права, патенти і свідоцтва про реєстрацію. Нематеріальними активами є також права на ноу-хау, а також права, отримані в результаті покупки ліцензій у патентовласників. Нематеріальними активами можуть бути програмні продукти, програми для ЕОМ і бази даних [4].

Нагадаємо, що використовувати програмне забезпечення можна наступними способами:

- Використовування комп'ютерної програми на персональному комп'ютері або в мережі.
- Відтворення комп'ютерної програми певним тиражем.

- Розповсюдження програми шляхом першого продажу.
- Здача в майнове наймання або прокат.
- Переробка програми або її модернізація.
- Переклад програми з однієї мови програмування на іншій.
- Експорт.

Це перелік способів використання програмного забезпечення не є вичерпним, тобто він може бути розширений.

Об'єкт інтелектуальної власності стає нематеріальним активом тільки тоді, коли він визнаний об'єктом права власності платника податків.

Із Закону України «Про власність» [5] ми знаємо, що право власності – це врегульовані законом суспільні відносини по володінню, користуванню і розпорядженню майном.

Відомо, що твори науки, літератури і мистецтва є об'єктами права інтелектуальної власності і, отже, відносяться до об'єктів права власності [5]. Це говорить про те, що майновим правом автора на комп'ютерну програму, на відміну від права використання комп'ютерної програми, можна володіти, користуватися і розпоряджатися як майном – табл.1.

Таблиця 1. – Об'єкти права інтелектуальної власності

Які права передаються?	Що може робити з одержаним правом покупець?		
	Володіти	Користуватися	Розпоряджатися
Право використання програмного продукту	Ні	Так	Ні
Майнові права на програмний продукт	Так	Так	Так

Внесення права на використання ПП в статутний капітал підприємства, що як створюється, так і діючого, є однією з операцій господарсько-фінансової діяльності, що дозволяє розпоряджатися такого роду інтелектуальним продуктом.

Авторське право відносно ПП виникає вже через його створення. Для виникнення і здійснення авторського права не вимагається спеціальної реєстрації твору (в даному випадку - програмного продукту), спеціального його

оформлення. Програми для ЕОМ охороняються в рамках авторського права як твору літератури, а бази даних - як збірники. Правова охорона розповсюджується на всі види програм для ЕОМ (у тому числі і на операційні системи і програмні комплекси), які можуть бути виражені на будь-якій мові і в будь-якій формі, включаючи початковий текст і об'єктний код.

Практичний досвід показує достатньо широке застосування такого виду нематеріальних активів як внесок в статутний капітал. Це можна пояснити наступними чинниками:

- відносно високою ліквідністю в порівнянні з іншими видами нематеріальних активів;
- оперативністю створення, модифікації програмного продукту;
- прикладною спрямованістю і можливістю адаптації до інших областей використання;
- оперативністю доведення до споживачів;
- відносно швидкою окупністю.

Що стосується відносно високої ліквідності ПП, то, очевидно, творець ПП виходить з того, що, передаючи права на використання ПП як внесок в статутний капітал, він одержує свою частку внеску у вигляді певної кількості акцій або відсотка - частки статутного капіталу, еквівалентної вартості цих прав.

У разі внесення в статутний капітал права на використання неякісної програми, яка не дасть належного фінансового ефекту, можливий варіант виключення з складу засновників власника такого ПП. І навпаки, можлива ситуація, коли право на використання високопрофесійного ПП дозволить підприємству одержувати високі доходи від його застосування, а творцю ПП - вимагати перегляду у бік збільшення своєї частки в статутному капіталі.

Застосування права на використання ПП як внесок в статутний капітал передбачає передачу майнових прав в повному або частковому об'ємі. При цьому не слід змішувати передачу майнових прав (права на тиражування і продаж) з передачею (продажем) матеріального носія, що містить програму.

Процедура внесення права використання ПП в статутний капітал може складатися з наступних етапів:

- ідентифікації ПП як об'єкту авторського права, експертизи прав на володіння ПП;
- оцінки вартості права використання ПП;
- складання авторського договору;
- підготовки засновницьких документів (або змін і доповнень до них);
- реєстрації у відповідному уповноваженому органі;
- постановки на баланс і початку використання.

Важливим аспектом представляється облік швидкого морального старіння ПП, оскільки практично кожні рік-два можуть з'являтися досконаліші аналоги. В зв'язку з цим оптимальний термін корисного використання ПП і термін амортизації можуть складати близько двох-трьох років.

Для автора (власника) ПП основним моментом є вартісна оцінка нематеріальних активів (права використання), яка повинна відображати, з одного боку, ринкову вартість, а з іншою - ліквідність з урахуванням чинників ризику (ризик комерційної реалізації, технічний ризик, наявність конкурентоздатних аналогів і т. д.). Передаюча і приймаюча сторони повинні бути переконані в обґрунтованості вартісної оцінки.

На підприємстві процес прийняття рішень про включення до складу нематеріальних активів об'єктів інтелектуальної власності звичайно починають з метою мінімізації оподаткування. Рішення питання включення виключних прав у число нематеріальних активів залежить від проведеної оцінки вартості об'єкта. При цьому як облікову одиницю вказують охоронний документ як еквівалент прав, що випливають з наявності цього документа.

Оцінка об'єктів інтелектуальної власності провадиться по-різному в залежності від мети призначення.

По-перше, оцінка об'єктів інтелектуальної власності необхідна при визначенні розміру винагороди авторам розробки і при визначенні

економічного ефекту від використання даного об'єкта, виходячи з яких роблять платежі авторам.

По-друге, при постановці об'єкта інтелектуальної власності на баланс підприємства роблять оцінку цього об'єкта для включення його до складу нематеріальних активів; об'єкти інтелектуальної власності можуть бути включені в статутний капітал підприємства.

По-третє, при заключенні ліцензійних договорів необхідно визначити ціну ліцензії, для чого роблять оцінку.

По-четверте, оцінка провадиться при проведенні заставних операцій, а також при страхуванні майна.

По-п'яте, у випадку порушення виключних прав також необхідно зробити оцінку для визначення збитку від порушення.

По суті лише реалізована на ринку продукція з використанням захищеного охоронним документом об'єкта інтелектуальної власності може бути критерієм цінності цього об'єкта.

Існують визначені методики оцінки об'єктів інтелектуальної власності. Оцінку роблять спеціально навчені фахівці, що мають досвід як у патентно-правовій області, так і в області бухгалтерського обліку нематеріальних активів. Оцінку можуть робити тільки організації, що мають ліцензія на проведення оцінної діяльності. [6]

Оцінка інтелектуальної власності дозволяє:

- зменшити податок на прибуток,
- регулювати обсяг амортизаційних відрахувань і створювати фонди на придбання нових об'єктів інтелектуальної власності,
- збільшити ринкову вартість підприємства,
- визначити розмір частки при внеску в статутний капітал у формі об'єктів інтелектуальної власності,
- оптимізувати співвідношення активів,
- визначити вартість об'єктів інтелектуальної власності при їхній купівлі-продажу,

- визначити розмір збитку чи розмір компенсації з приводу незаконного використання об'єктів інтелектуальної власності, що належать підприємству,
- врахувати вартість об'єктів інтелектуальної власності при реорганізації, ліквідації чи банкрутстві підприємства.

Можливості, що відкриваються в підприємства у випадку використання такого інструмента, як оцінка інтелектуальної власності, у даний час ще не до кінця правильно зрозумілі багатьма керівниками.

Висновки. Дослідивши особливості використання та оцінки об'єктів інтелектуальної власності інформаційних систем, можна відзначити:

- Право на використання програмного продукту є високодохідним і високоліквідним нематеріальним активом при вкладенні в статутний капітал підприємства, при цілеспрямованому комерційному виробництві і реалізації програмних продуктів, при продажу ліцензій.
- Уміння грамотно використовувати такий актив в господарсько-фінансовій діяльності підвищує стійкість і гнучкість підприємства, його загальний ринковий потенціал.
- Об'єкти інтелектуальної власності, включені до складу нематеріальних активів підприємства, сприяють його процвітанню і функціонують як повноправні об'єкти власності.
- Будь-які об'єкти інтелектуальної власності, створені і використовувані на підприємстві — це сховані економічні резерви.

Список використаних джерел

1. Маклаков С.В. Создание информационных систем с AllFusion Modeling Suite: Навчальне видання.- М.: ДИАЛОГ-МИФИ, 2005.- 432 с.
2. Нетреба І.О. Роль інформаційних систем управління в підвищенні конкурентоспроможності вітчизняних підприємств // Формування ринкових відносин в Україні (укр.).- 2006.- № 1.- С.89-93.
3. Шульга С.Н. Щодо відображення інвестицій в нематеріальні активи// Економіст (укр.).- 2006.- №1.-С.51-54.

4. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 8 «Нематеріальні активи»// Бухгалтерія. - №29(652).- 2005.- С.48-51.

5. Закон України «Про власність» // Відомості Верховної Ради, 1991, N 20, ст.249 із змінами, внесеними згідно із Законами та Постановами Верховної Ради.

6. Національний стандарт № 4 «Оцінка майнових прав інтелектуальної власності», затверджено Постановою Кабінету міністрів України від 3 жовтня 2007 р. № 1185 // <http://patent.km.ua/>

Шипунова О.В. Объекты интеллектуальной собственности информационных систем

В статье рассматриваются методологические аспекты использования и оценки интеллектуальной собственности на примере программных продуктов информационных систем.

Ключевые слова: программный продукт, объект интеллектуальной собственности, нематериальные активы, оценка интеллектуальной собственности.

Olga Shipunova. Objects of intellectual property of the informative systems

The article deals with methodical aspects of using and estimating intellectual property on the examples of products of softwares of the informative systems.

Keywords: software product, object of intellectual property, immaterial assets, intellectual property estimating.

Шипунова Ольга Володимирівна - кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри бухгалтерського обліку та аудиту Державного вищого навчального закладу «Українська академія банківської справи Національного банку України».

Опубліковано:

1. Шипунова О.В. Об'єкти інтелектуальної власності інформаційних систем / О.В. Шипунова // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Фінансовий ринок України: глобалізація та євро інтеграція

(Збірник наукових праць) / НАН України. Ін-т регіональних досліджень. –
Львів, 2008. – Вип.1(69). –С.454-460 (0,5 друк.арк.).

Шипунова, О.В. Об'єкти інтелектуальної власності інформаційних систем [Текст] / О.В. Шипунова [Текст] // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України: зб. наук. праць. - Львів, 2008. - Вип. 1 (69): Фінансовий ринок України: глобалізація та євроінтеграція. - С. 454-460.